

УДК 007:304:070

ПОГЛЯДИ ДЖУЗЕППЕ МАЦЦІНІ НА ПЕРІОДИЧНУ ПРЕСУ В СВІТЛІ ЙОГО ДЕОНТОЛОГІЧНИХ КОНЦЕПЦІЙ

Юрій Мельник

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
буль. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна, e-mail: journft@franko.lviv.ua*

Проаналізовано дослідження Джузеппе Мацціні “Про місію періодичної преси” (1836 р.), розглянуто такі світоглядно-ціннісні орієнтири журналістської діяльності, виведені в цьому дослідженні, як наявність метафізичної мети, почуття відповідальності перед читачами, відмова від ситуативності в судженнях та деструктивного критиканства, подолання зневіри, підняття якості періодичної преси тощо. Показана актуальність більшості деонтологічних засад теорії журналістики Джузеппе Мацціні та доцільність їх застосування на сучасному етапі журналістського процесу.

Ключові слова: місія преси, духовне служіння, обов’язок, жовта преса, демократія, інфотейнмент, журналістська криза, ідейність.

Вчення про обов’язок займає чи не центральне місце в усій неозорій публіцистичній спадщині Джузеппе Мацціні (1805-1872), легендарного італійського суспільного і політичного діяча, публіциста, мистецтвознавця, самовідданого борця за єдність і свободу Італії.

Мацціні поєднував у собі глибоку християнську свідомість, послідовний націоналізм та романтичний ненасильницький революціонізм, і при цьому входив до когорти європейських проповідників загальнолюдського порозуміння і прогресу, якими багате ХІХ століття (серед яких був і українець Михайло Драгоманов). Саме Джузеппе Мацціні належить честь розв’язання давньої дилеми між любов’ю до Батьківщини та любов’ю до людства, оскільки він поєднав їх у своїй публіцистиці, незважаючи на позірну суперечність між ними. Показовою тут може бути стаття “Людство і батьківщина”, в якій Мацціні означив батьківщину як “точку відліку”, а людство — як “мету” [17; 201]. Його погляди багато в чому нагадують ясперівську модель розвитку світу, де окремі й незалежні одна від одної цивілізації наприкінці зливаються в єдиний вселюдський суб’єкт історії. Але як і наш Іван Франко, Мацціні вважав за неможливе досягнути такого згуртування людства до того, як будуть реалізовані прагнення до національної самобутності усіх без винятку народів. Борьбі за національну самобутність італійського народу Мацціні і присвятив своє життя. За це Італія шанує

його як одого з найвидатніших своїх героїв^{*}. Через два дні після смерті Мацціні, 12 березня 1872 року, туринська “Gazzetta Piemontese” (так тоді називалася сучасна “La Stampa”) написала: “В часи, коли Італія перебувала у глибокій летаргії, коли надія на її відродження живилася нечисленними окремими душами, <...> Джузеппе Мацціні вмів підтримувати живим національне почуття, надихати молодь жертвовною любов’ю, стремлінням до свободи і слави батьківщини” [20]. У непрості історичні моменти італійці знаходили натхнення у вченні Мацціні [див. 25], в його проповіді щирого ідеалізму та безкорисливої самопожертви. Своєю полум’яною публіцистикою Мацціні намагався прищепити їх співвітчизникам (і всьому людству^{**}), переконати їх в тому, що “кожен з них повинен жити не заради себе, а заради інших; що метою їхнього життя не є бути більш чи менш щасливими, а зробити себе та інших кращими” [18; 15].

У нашому дослідженні ми маємо на меті розглянути теорію журналістики Джузеппе Мацціні, його погляди на пресу, які сформувалися на базі його ж загальнофілософського вчення про обов’язок. Найбільш вичерпно і послідовно виклав він їх у статті “Про місію періодичної преси” (“De la mission de la presse périodique”), опублікованій в швейцарській франкомовній газеті “Jenne Suisse” у січні-лютому 1836 року. Разом з паралельним перекладом на італійську вона увійшла до сьомого тому повного 106-томного зібрання творів Джузеппе Мацціні [16]. Саме цим виданням статті ми маємо намір послуговуватись^{***}.

В першому ж реченні своєї розвідки Мацціні характеризує періодичну пресу як “єдину силу сучасності” та констатує винятковий вплив цієї сили на суспільну опінію (пам’ятаємо сентенцію Миколи Шлемкевича: “Преса — це одна з найбільших світових потуг”). Водночас Мацціні дає зрозуміти, що безмежні можливості преси тягнуть за собою велику відповідальність, тому вимагає у журналістів постійного контролю над собою, наголошує на необхідності тримати друковане видання на рівні і не дозволяти йому впадати в інерцію. На переконання мислителя, не можна насмілюватися братися за журналістику без **віри, без чіткої мети**^{****} метафізичного характеру. Адже “ці останні необхідні

* “З глибокою пошаною згадує кождий син Італії чоловіка, що носив імя Йосифа Маццінього і побіч Гарібальдого ставить його між першими борцями за відроджене і освободжене вітчизни”, — писав у 1907 р. український перекладач Сергій Карманський [5; 3].

** Як доречно зауважив сучасник Джузеппе Мацціні, чеський журналіст, письменник і політик, свого часу редактор газети “Národní listy” Карел Тума, принципи Мацціні мають значення не лише для італійського, але й для всіх народів, “адже вони виведені з прадавніх законів природи, з глибини історії, зі святині непідкупної совісті і здорового людського розуму” [24; 8].

*** Слід зазначити, що українські перекладачі вперто ігнорують грандіозну публіцистичну спадщину Джузеппе Мацціні. Серед перекладів українською можемо назвати статтю “Звернення до італійців” та розділ з книги “Обов’язки людини”, опубліковані в антології “Націоналізм” [12], уривки з “Роздумів про демократію в Європі” та “Слов’янських листів” в додатках до книги Миколи Варварцева “Джезеппе Мадзіні. Мадзінізм і Україна” [2] (наразі — найґрунтовнішого дослідження на цю тему), а також статтю “Деякі перепони революції в Італії”, яку ще на початку ХХ століття переклав Петро Карманський [10]. До цього можемо додати доступні українському читачеві переклади російською мовою літературно-критичні та естетичні статті мислителя, об’єднані у збірку “Эстетика и критика” [9]. Ці поодинокі переклади дозволяють сформулювати лише приблизне уявлення про велич постаті Джузеппе Мацціні та багатство його публіцистики, надзвичайно актуальної на сучасному етапі історії.

**** Це фундаментальні поняття у світоглядній парадигмі Мацціні, мислитель завжди наголошував, що життя повинне бути засноване на системі твердих вірувань, з яких випливає

для преси, оскільки кожне відхилення, кожне спотворення національного життя — помилка, яку можна вважати злочином; кожна помилка — згубна; кожна марнота — небезпечна. Періодична преса повинна усвідомлювати це, якщо хоче піднятися на висоту свого призначення” [16; 242].

Джузеппе Мацціні, даючи для преси такі (вже сьогодні доволі шаблонні) означення, як “передавач” і “посланець”, розкриває і пояснює їх значно глибше, ніж це роблять пересічні теоретики журналістики: для італійського мислителя “передавач” і “посланець” — це не лише бездушний інформатор і безпристрасний відтворювач дійсності, але також, і передовсім, — соціальний інтелект, генератор ідей та ініціатор впровадження їх в життя*, бо “якщо вона не візьме в свої руки суспільний розум, то буде лише індивідуальною фантазією, повною суєти” [16; 242]. Преса за Мацціні — це також сполучна ланка, яка “єдина поставлена тлумачем між народом і владою. Натхненниця і регулювальниця, вона невтомно курсує між першою і другою, викриваючи та беручи на себе нужди, пропонуючи і вдосконалюючи способи їх вирішення” [16; 240].

На думку Мацціні, преса — це “справа совісті і самозречення”, що для читачів “повинна стати вогняною колоною, яка освітлює вночі дорогу”. Мацціні наголошує на важливості існування такої газети, “яка, доки існує, репрезентує певні речі; яка є постійним органом корисного і плідного мислителя; яка ширить серед народу якийсь принцип; тому що газета може зникнути, але принцип її переживе” [16; 255].

Таким чином, преса для Мацціні — це **духовне служіння** (батьківщині і світові), в якому мислитель бачить ключову функцію журналістики (як зауважив італійський публіцист Сержіо Дзаволі, “роль журналіста подібна до ролі священика. Вони повинні порушувати одні й ті ж дилеми, одні й ті ж проблеми” [22]). В цьому питанні Джузеппе Мацціні, не бажаючи йти на жодні компроміси, просто відмовляє в праві на існування тій пресі, функції якої зводяться до чогось іншого: “Її (преси — Ю. М.) роль в Державі є або духовним служінням, або ж річчю некорисною і пустою; причиною марноти, якщо не розладу” [16; 242]. Подібно висловлювався також сучасний іспанський теолог та теоретик медіа Олгаріо Гонсалес де Кардедал, який, поставивши перед газетою високе завдання виховувати, наголосив: “Я вірю, що газета має таку місію. Інакше було б краще закрити її, а на її місці відкрити фабрику болтів або цегельню” [14; 303].

Розвиваючи думку Мацціні, можемо зауважити, що, очевидно, не має нічого спільного з духовним служінням преса, яка відстоює чиїсь приватні політичні чи економічні інтереси і веде цілеспрямовану боротьбу проти народу, в середовищі якого існує; не виконує цієї місії і та преса, яка сліпо прислугує державі та неправдивими свідченнями прикриває її злочини; зрозуміло, що не виконує цієї функції і розважальна преса інфотейнменту** (тобто масова преса і

мета, оскільки “відкинувши все це, дуже швидко матимете байдужість, брак благочестя, відсутність будь-якої енергії, легковажність і нудьгу” [16; 253].

* Як зауважив дослідник Тарас Лильо, “сьогодні зводити призначення журналістики лише до звичайного інформування — безпідставно, адже поінформованість не обов’язково означає розуміння і співпереживання... Світ потребує свого опису в категоріях сенсу” [6; 4].

** Infotainment — неологізм, утворений механічним поєднанням скорочень слів інформація (англ. “information”) та розвага (англ. “entertainment”). Напрямок в журналістиці, який полягає в абсолютизації гедоністичної функції медіа. Набув особливої актуальності наприкінці XX — на початку XXI ст.

та преса, яку сьогодні називають жовтою^{*}). Хоча інших поглядів дотримується редактор тижневика “Дзеркало тижня”, судячи з усього, найбільш якісної газети України, Юлія Мостова: “Я не вважаю, що жовта преса — це погано. Насамперед жовта преса — це свідомство зрілості медійного ринку, це по-перше. По-друге, це є дотичне свідомство того, що у суспільстві є демократія” [11; 9]. Чудовим спростуванням теорії редактора “Дзеркала тижня” був би приклад Японії (яку не можна назвати недемократичною країною), де поділ преси на якісну і масову практично відсутній, а таблоїди, хоч і функціонують, але значно поступаються в популярності якісним виданням, розрахованим **і на еліту, і на широку аудиторію**. Однак Японія — це, на жаль, виняток, що лише підтверджує правило, яке окреслила Юлія Мостова.

Відомий болгарський тележурналіст та професор факультету журналістики Софійського університету Любомир Стойков також вважає, що сам по собі інфотейнмент притаманний **демократичній** медійній системі і неможливий при деспотичних режимах, оскільки “його тематичне коло має підкреслено споживацький характер”. Але Стойков одразу ж попереджає про небезпеку, яка криється в інфотейнменті, а саме — “емоційно-маніпулятивна матриця”, яка не дозволяє реципієнту сформуванню більш-менш адекватне уявлення про події в країні і світі. “Відомо, що при деспотичних режимах медійне рецептивне поле пригнічене нудьгою, а при демократії спостерігаємо царство цікавого і незвичайного. Якщо справді за цією ознакою відрізняються тоталітаризм і демократія, ми могли б твердити, що наявність медійного середовища, толерантного і сприйнятливого до інфотейнменту, є однією з особливостей демократії”, — пише Любомир Стойков [13].

Неправильно було б вважати відсутність інтертейнменту перевагою тоталітарних засобів масової інформації перед демократичними, доцільніше простежити (і усунути) помилки самої демократії, які вивели її на хибну тупикову дорогу.

Низький рівень більшості медіа в Україні і у світі є одним із (численних) наслідків спотвореного, гіперболізованого розуміння демократії та її принципів, а саме — розуміння особистого щастя конкретного обивателя як кінцевої мети його життя. Дійти висновку про хибність такого світогляду допомагає публіцистика Джузеппе Мацціні, палкого прихильника демократії та одного з найвидатніших у світі борців за її встановлення. В своїй знаменитій книзі “Обов’язки людини” (розділ “До італійських робочих”) мислитель застерігає від фальшивої і згубної, на його думку, *концепції прав людини як абсолютного життєвого орієнтуру*, цього дітища Французької революції, яке перевернуло з ніг на голову уявлення європейців про державу і суспільство. Загалом погоджуючись із тим, що права індивіда потрібно шанувати, Мацціні протестує проти їх абсолютизації: “Звісно, права існують; але де права індивіда суперечать правам іншого індивіда, як можемо ми сподіватися на їх примирення і гармонізацію без звернення до чогось вищого за всі права?” [18; 11]. Вищим за всі права Мацціні вважав обов’язок кожного перед кожним. Особисті права повинні служити лише засобом для загального блага, а не кінцевою метою. Інакше — “з теорією щастя, добробуту як головної цілі існування ми лише будемо формува-

^{*} Головний редактор російської газети “Комсомольская правда” Владімір Сунгоркін так охарактеризував принципи збору інформації газетою: “Корисність чи емоційна реакція у мільйонів. Ось такими категоріями ми мислимо, відбираючи новини” [Див.: 2].

ти егоїстичних людей, які схиляються перед матеріальним”. Адже суспільне благо іноді вимагає самопожертви від одиниці, а той, для кого його особисте щастя є найвищою цінністю і метою життя, ніколи не пожертвує цим щастям заради інших: “Хто переконає віруючого лише в теорію прав, що він мусить працювати для спільної мети і присвятити себе розвитку соціальної ідеї?” [18; 14–15].

Екстраполюємо ці думки Мацціні на викладену вище проблему переважання демократичної преси розвагами. Основний мотив, який спонукає власників ЗМІ та журналістів у демократичних країнах обирати розважальну нішу — висока **прибутковість** (особиста користь), яку дає масове видання. Тобто обов’язок вдосконалювати читача, сприяти його моральному та інтелектуальному розвитку майже завжди нівелюється прагненням до матеріальної вигоди, адже значно легше і економічно раціональніше піти назустріч існуючому попиту на розваги, ніж формувати попит на якісні видання. Отож особисті інтереси новинаря ставить вище за потреби суспільства, а це, згідно з Джузеппе Мацціні, неправильно — навіть якщо суспільство не знає своїх потреб. Вчення італійського мислителя про обов’язок надзвичайно актуальне і його мають взяти до уваги творці інформації для підвищення її якості. Журналіст повинен не підігрувати масовому читачеві з його куцим світоглядом, а розширювати цей світогляд високоякісними матеріалами, — навіть якщо це не обіцяє (значного) прибутку, — адже в цьому полягає обов’язок журналіста, обов’язок же важить більше ніж право на прибуток. Журналістика — справа, яка вимагає самопожертви. Мацціні вчить, що творець газети не повинен розраховувати на швидку винагороду, але рука, яка запустила газету в народ, “можливо отримає в майбутньому віддяку, коли слід, який вона залишила позаду, побачать усі” [16; 255]. З огляду на сказане, репліка Юлії Мостової про жовту пресу як ознаку (свідчення) демократії загалом правильна, з тією лише заувагою, що стосується гіршого, модифікованого варіанту демократії, де права людини несправедливо перебільшуються, але аж ніяк не тієї демократії, серед теоретиків якої почесне місце займає італійський мислитель Джузеппе Мацціні.

Повертаємось до аналізу статті Джузеппе Мацціні “Про місію періодичної преси”. Розглядаючи тенденції розвитку сучасної йому журналістики, Мацціні запитує: “Чи тримає вона прапор, на якому написано: мир, гармонія, єдність, мораль, добродієність, жертвність, об’єднання всіх заради спільної мети, заради благополуччя, прогресу, морального і матеріального покращення всіх класів?” [16; 243]. На своє ж запитання Мацціні відповідає негативно. Періодична преса (швейцарська, англійська, французька — будь-яка) далека від здійснення цього ідеалу. Тож Мацціні доходить висновку про кризу в журналістиці, ознаки якої, погодьмося, мають місце і сьогодні. Ідеали, які повинна відстоювати преса (вони варті того, аби їх повторити знову), — *мир, гармонія, єдність, мораль, добродієність, жертвність, об’єднання всіх заради спільної мети*, — часто ігнорує сучасна періодика. Ситуація змушує Олега Гонсалеса де Кардедала нагадувати, що місія журналістики — “виховувати до правди, до надії, до справедливості, до солідарності, — одне слово, до правдивої людянос-

ті” [14; 303]. Якщо преса ігнорує ці принципи, то це стає причиною поглиблення життєвого цинізму в масах та недовіри до ЗМІ в колах еліти*.

Мацціні докоряє пресі за те, що вона, відтворюючи реальність, “не намагається перебудувати її чи покращити; немов занадто правдиве дзеркало, відображає на своїх сторінках байдужість, інерцію, егоїзм, недовіру, невизначеність, ворожість, усі загалом виразки, які роз’їдають наш час, наші держави” [16; 244]. Мислитель вважає шкідливою ту пресу, яка відображає, але не пояснює, яка відступає від фундаментальних питань, або, щонайбільше, “злегка торкається їх кінчиком пера”. Як результат, “журналістика, яку маємо сьогодні, за незначними гідними поваги винятками, обмежує свої зусилля до проголошення проблеми без того, щоб вказувати на засіб її вирішення: посилює рани, роздряпує їх, не лікуючи, копається в порожнечі замість того, щоб спробувати заповнити її” [16; 244 — 245].

Байдужій пресі видатні мислителі сучасності протиставляють соціально відповідальну пресу, яка турбується про свого читача. Олегаріо Гонсалес де Кардедал вважає, що “читач був би вдячний, якби хтось у важкий і критичний для нього момент, відчуваючи його ситуацію, просвітив і подав руку, щоб дав знати, що слід робити, чого очікувати і про що мріяти” [14; 303]. Людина завжди потребувала відповіді на кантіанські світоглядні питання, зашифровані у щойно наведеній цитаті Кардедала. Відповісти на них в той чи інший спосіб — означає дати свій варіант розгадки таємниці людини на землі, означає відкрити читачеві очі на його призначення і сенс життя. Тут в жодному разі не йдеться про остаточність (“Ніхто з нас не має монополії на правду і добро”, — пише Кшиштоф Зануссі [27; 255]), а лише про версію, яка б допомогла читачеві розібратися в самому собі. Тому професор Львівського університету Йосип Лось говорить про пріоритет публіцистики як про “спільний із читачем пошук істини” [8; 10].

Професор журналістики Нью-Йоркського університету Джей Роузен в інтерв’ю британському “The Economist” на запитання “для чого потрібні журналісти” відповів: “Моя точка зору полягає в тому, що журналіст повинен описувати світ в такий спосіб, який допоміг би нам брати участь в політичному житті”. Ось “для чого” вони потрібні” [23]. Відзначимо, що такий підхід американського теоретика, з одного боку, виростає з американської концепції ЗМІ і американського світовідчуття загалом, де превалує раціоналізм і виваженість (хоча б у формулюванні думок), але, з іншого боку, — протиставляється йому, оскільки наголошує на потребі виховувати активного читача, який думає (і діє) разом з журналістом, а не дивиться на події з відстані. В контексті стереотипів про американського споживача інформації як про пасивного “couch potatoes”,

* Відомий радіоведучий “Ехо Москви” Матвій Ганнопольський вважає, що “аудиторія простить політикам поворот у їхніх судженнях, але вам (журналістам. — Ю. М.) — ніколи, тому що політиків початково вважають продажними, а журналістів — порядними” [3; 85].

** Провідні уми світу все частіше порушують питання про залучення населення країни до її політичного життя. І мають рацію, адже небезпечно дозволяти чиновницькому апарату самочинно розпоряджатися державою. Італійський публіцист Сержіо Дзаволі, читаючи лекцію в Савойському університеті, сказав: “Право і обов’язок молоді — цікавитися політикою, співпрацюючи і втручаючись в управління республікою. В час, коли молоді люди перестають турбуватися про неї, стаючи пасивними та інертними суб’єктами стосовно соціального та інституціонального контексту, в якому ми живемо, “політика” неминуче почне діяти на власний розсуд, приймаючи рішення замість них” [22].

який лежить на дивані і перемикає канали, вважаємо теорію Джея Роузена якісно новим підходом до справи. Інша річ, що немає підстав вважати, ніби слова американського дослідника найближчим часом втіляться в життя, адже для переходу від низькопробного інфотейнменту, який тепер домінує в ЗМІ Сполучених Штатів, до епохи якісних газет (тираж яких продовжує катастрофічно падати [Див.: 21]), потрібно спершу перевиховати суспільство у відповідному дусі. Адже доречно запитує Джузеппе Мацціні: “Як взагалі будувати на порожньому? Як говорити про віру, ентузіазм, про майбутнє із суспільством холодним, скептичним, яке живе одним днем, повністю присвячує себе сучасності, розрахунку, спекуляціям, матеріальним інтересам?” [16; 251].

Роздумуючи над причиною того смутку, зневіри, скептицизму та іронії, які мають місце в пресі, Мацціні знаходить її у впливі на суспільний інтелект світоглядних доктрин XVIII століття (передовсім — розглянутої вище концепції прав людини), які, на думку мислителя, давно слід було б залишити позаду. Свої погляди (доволі різнопланові та неоднозначні) стосовно вчення Руссо, Вольтера та Монтеск'є Мацціні висловлював неодноразово, найповніше вони викладені у статті “Думки про Французьку революцію 1789 року” [Див.: 19].

Якщо видання послідовно і цілеспрямовано відстоює чийсь приватні інтереси, рекламує ту чи іншу політичну партію чи бізнесову групу, воно не може бути захисником, учителем та виразником позиції всього суспільства, а отже не здатне вийти за рамки дрібномасштабного партикуляризму. Явище, коли газету з її сакральною місією принижують до ролі ординарного інструменту в боротьбі проти ворожих політичних сил та їхніх газет, поширене і сьогодні, і в часи Джузеппе Мацціні: “Не існує *періодичної преси*. Існують *газети*, які позбавлені зв'язку, спільної мети, ланцюга твердої віри, який би їх пов'язував, вони не здатні, таким чином, дати імпульс і форму інтелектуальній спільноті, втрачають себе, коли не мають нічого кращого до роботи, ніж воювати між собою”. “Там де є десять щоденних газет — говоримо про тих, які мають (чи претендують на те, щоб мати) той самий прапор — принаймні вісім із них ворожі”. “Якщо вся періодична преса завжди гне свою лінію в другорядних питаннях, вона не зможе ні понести прапор, ні упорядковувати себе”. “До цього доведена журналістика. Без злагоди, любові, братерства; без організації, без соціальної мети, без віри. Тому без поваги, без корисного і тривалого впливу, без місії, яку слід було б виконати. І це те, чим повинна бути журналістика?” [16; 248–263].

На українському досвіді можемо бачити, що впадання газети в безсоромну політичну пропаганду призводить до фактичного дубляжу на медійному рівні тієї деструктивної боротьби, яку спостерігаємо в політиці. Безкомпромісну словесну війну між виданнями, що представляють ворожі політичні сили, професор Йосип Лось розглянув на прикладі конфлікту між українськими виданнями “Столичные новости” та “Персонал” [Див.: 7]. Дослідник відзначив такі характерні риси цього конфлікту, як однозначність (чорно-біле, спрощене бачення опонента), категоричність (оцінки, винесені опонентів, претендують на остаточність), стереотипність (таврування і звинувачення, а не вивчення), демонізація (змалювання ворога як втілення Абсолютного Зла) та ін. Найбільша шкода від таких методів боротьби полягає в тому, що вони виключають можливість порозуміння між опонентами. Конкуренція і поліфонія думок — явища загалом позитивні, якщо опоненти все ще знаходяться в процесі пошуку істини і прислухаються одне до одного, але зводяться до безглузлого критиканства і, за

словами Мацціні, до спроб “задавити колір, який ніколи не пробували перетворити” [16; 248], якщо кожен з них на сто відсотків упевнений у своїй правоті і в праві нав’язувати свою думку іншим.

Як зауважив Мацціні, “дійшло до того, що газета тепер вже не може існувати, не будучи ні газетою *влади*, ні газетою *опозиції*: найменування абсурдні та аморальні (!!! — Ю.М.), які не лише демонструють зло, але, як виглядає, схвалюють його і увічнюють поділ суспільства на два табори, які не репрезентують два принципи, а два класи людей” [16; 247]. У сучасній Італії, де конфронтація суспільства на політичному ґрунті ще більша, ніж в Україні, ЗМІ чітко поділені на правих та лівих. Особливої гостроти цей поділ набуває перед виборами. Але авторитетний міланський щоденник “Corriere della Sera” традиційно займає позицію “над” конфліктом. Така принциповість впродовж тривалого часу дозволила цій газеті завоювати авторитет і повагу співвітчизників, протягом десятиліть залишатися якісним, опінієтворчим (за термінологією Мар’яна Житарюка [Див.: 4]) виданням. Політична незалежність (її слід відрізняти від нейтральності і байдужості), якою пишуться керівники “Corriere della Sera”, є чудовим індикатором газети світоглядно вищого рівня, що працює в напрямку синтезу думок, а не їх протиставлення, консолідації суспільства, а не поділу.

Наприкінці своєї статті Мацціні, що дуже важливо, вказує на шляхи подолання кризи в періодичній пресі: “Є дві серйозні перешкоди, які слід подолати: зневіра, тобто анархія віри, і брак матеріальних ресурсів. І два заходи для їх усунення: вільна і працелюбна співпраця інтелектуалів на ґрунті періодичної преси та співпраця всіх правдивих патріотів, усіх людей прогресу для її підтримки” [16; 257]. Слід звернути увагу, що така перешкода, як “брак матеріальних ресурсів” стоїть у Мацціні на другому місці, після “зневіри”. Сьогодні прийнято вважати, що журналістиці заважає повноцінно функціонувати лише одна з цих перешкод, а саме друга. Тим часом, саме в ігноруванні першої криється правдива причина кризи. Справді талановитий журналіст (чи перспективна газета) може легко розбагатіти на своїй праці, якщо поставить собі це за єдину мету. Матвій Ганопольський наочно описав механізм еволюції журналіста від хиткого становища опозиціонера і рупора свободи до комфортного і заможного життя редактора чи експерта на політичних ток-шоу, яке, щоправда, виключає можливість критикувати владу. [Див.: 3; 82-84]. А от позбутися “анархії віри” важче. Якщо цей недолік ігнорувати, він призводить, на думку Мацціні, до зниження ролі газети до рівня “інструмента спекуляції, індустрії, засобу заманювання переплатників, яким рухає і керує дух меркантилізму” [16; 249].

Переконавшись у тому, що зусилля, які роблять поодинокі мислителі, складають незначну частину того, що можна було б зробити з допомогою преси, Джузеппе Мацціні закликає залучати в пресу інтелектуальні ресурси [Див.: 15]. Бо “як покращити якусь річ, якщо хороші люди від неї віддалені? Як змінити те, чому не хочеться подати руку? З якого дива ви скаржитеся на порожнечу, яка існує в періодичній пресі, якщо не намагаєтеся якось її наповнити?” Сподіватися на виправлення ситуації в ЗМІ можна лише тоді, коли свідомі свого обов’язку особистості працюватимуть на її виправлення, а не відходять від справи, залишаючи простір негідникам (Як вдало зауважив Мацціні, багато хороших революцій було зіпсовано через це). Тому “лише з допомогою людей справді освічених і видатних журналістик зможе піднятися з припинення, в яке була кинута продажністю і марнославною посередністю. <...> Припустіть

на мить, що люди, які займають в громадській думці високе місце за їхні заслуги <...>, збираються заради одного наміру — трудитися для створення чи розширення періодичного видання, яке репрезентує прогрес і національне оновлення” [16; 259-260].

Не збирався полишати цієї роботи і сам Джузеппе Мацціні. Усе життя — і до 1836 року, коли була написана стаття “Про періодичну пресу”, і після цього — Мацціні не відступав від орієнтирів, які задав наприкінці своєї розвідки: “Що стосується нас і майбутнього, усвідомлюємо цю місію у всій її святості і невідкладності. Принаймні віримо в це; і хоча у своєму невеликому масштабі, але продовжуватимемо нашу роботу, виконуючи в ній обов’язки, які ми покладаємо на періодичну пресу в ХІХ столітті. Хто хоче, піде слідом за нами” [16; 265].

Цінність дослідження Джузеппе Мацціні в тому, що за 175 років його вузлові моменти не втратили своєї актуальності, — як, до речі, і більшість творів цього геніального автора, — хоча дещо в ній на сьогодні справді застаріле. Скажімо, наразі неактуальні слова Мацціні про те, що “державний діяч з презирством відкидає можливість писати для газети”. В сьогоднішній Україні провідні політики вважають за честь опублікувати свою статтю (чи чужу зі своїм підписом) в знаному українському чи західному [26] виданні. Мацціні жив і творив за часів, коли більшість європейських держав перебували під владою абсолютних монархій і політика не була на стільки залежною від суспільної думки, аби віддавати всі сили на боротьбу за неї за посередництвом ЗМІ. Усе змінилося, коли втілилася в життя пророча фраза сучасника Мацціні, Фредеріка Стендаля, яку останній вклав в уста одному зі своїх героїв: “Мине п’ятдесят років, і в Європі будуть лише одні президенти республік і жодного короля. А разом з тими шістьма буквами: К-О-Р-О-Л-Ь — будуть стерті з лица землі і служителі церкви і дворяни. Ось ми тоді і полюбуємось, як залишаться одні кандидати, що підлещуються до низької більшості”.

Попри те, що розвідка Джузеппе Мацціні опирається на життєві реалії зовсім іншої епохи, вона вартісна для нас у ХХІ столітті, оскільки порушує питання життєвих орієнтирів журналіста, які залишаються тими самими у всі часи.

Ми розглянули найважливіші аспекти теорії періодичної преси, які підняв Джузеппе Мацціні. Короткі **висновки** зі сказаного вище:

1. Преса здійснює великий вплив на читача, тому не має права скеровувати його мислення в хибному напрямку чи гальмувати розширення його світогляду. Журналіст повинен усвідомлювати, що кожне написане слово повинне служити вдосконаленню людини. Уся журналістика поза цим служінням — справа даремна або ж шкідлива.

2. Немає сенсу братися за журналістську професію особі без віри і чітко визначеної ідеалістичної мети, та без здатності на самопожертву заради її досягнення. Корисливі, меркантильні інтереси, реалізовані в сфері періодичної преси, неминуче здійснюють негативний вплив на світоглядну глибину останньої.

3. Завдання преси не зводиться до того, щоб оголювати суспільні проблеми, а до того, щоб намагатися знайти для них вирішення. Звичайна констатація проблеми здатна лише деморалізувати, а спільний з читачем пошук шляхів її подолання привчає читача мислити та спонукає до дії.

4. Для підвищення кваліфікації періодичної преси потрібно залучати до неї інтелектуальні кадри.

1. *Варварцев М.* Джузеппе Мадзіні. Мадзінізм і Україна. К., 2005. 304 с.
2. *Васильєва Л.* Делаем новости! (доступно з: <http://evartist.narod.ru/text5/24.htm>)
3. *Ганапольський М.* Квасно-солодка журналістика // *І.* №59: Пастки свободи слова. 2009. Грудень.
4. *Житарюк М.* “Елітна”, “елітарна”, “опінієтворча”, “якісна” преса і преса думок: синоніми чи пароніми? // *Вісник Львівського університету. Серія журналістика.* Випуск 21. С. 194–197.
5. *Карманський П.* Йосиф Мацціні // *Мацціні Йосиф.* Деякі перепони революції в Італії. Львів, 1907. С. 3–6.
6. *Лильо Т.* Світоглядна журналістика: Навчальний посібник. Львів, 2010. 152 с.
7. *Лось Й.* Публіцистика й тенденції розвитку світу. У 2-х ч.: Ч.1. Львів, 2007. 376 с.
8. *Лось Й.* Свідомість своєї місії. Деякі думки з приводу тенденцій розвитку преси у світі та в Україні: Текст лекції. Львів, 1993. 34 с.
9. *Мацціні Дж.* Эстетика и Критика. Избранные статьи. Москва, 1976. 480 с.
10. *Мацціні Й.* Деякі перепони революції в Італії / Переклад П. Карманського. Львів, 1907.
11. *Мостова Ю.* Ми ще живі, але журналістика вмирає // *І.* №59: Пастки свободи слова. 2009. Грудень.
12. *Націоналізм: Антологія / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий.* — К., 2000. 872 с.
13. *Стойков Л.* Инфотейнмънт: другото име на медийното развлечение (доступно з: <http://media-journal.info/?p=item&aid=72>)
14. *Cardedal O. G.* List do przyjaciela dziennikarza // *Dziennikarski etos.* Olsztyn, 1996. S. 297–307.
15. *Mazzini G.* De l'association des intelligences // *Scritti editi ed inediti.* Volume VII (politici — volume V). Imola, 1910. P. 281–317.
16. *Mazzini G.* De la mission de la presse périodique // *ibid.* P. 235–265.
17. *Mazzini G.* Humanité et patrie // *ibid.* P. 199–218.
18. *Mazzini J.* The Duties of Man // *The Duties of Man and Other Essays.* London, 1907. P. 7–22.
19. *Mazzini J.* Thoughts on the French revolution // *Ibid.* — P. 251–283.
20. *Il Movimento ci annunzia la morte di Giuseppe Mazzini...* // *Gazzetta Piemontese.* 1872. Marzo 12.
21. *Not dead yet. Newspapers have cut their way out of crisis. More radical surgery will be needed* (доступно з: <http://www.economist.com/node/16321506>).
22. *Il ruolo del giornalista nella società, lezione di Zavoli all'Università di Salerno* // *Corriere del Mezzogiorno.* 2010. Marzo 8.
23. *Seven questions for Jay Rosen* (доступно з: http://www.economist.com/blogs/democracyinamerica/2010/08/jay_rosen_media)
24. *Tiima Karel.* Apoštol svobody. Praha, 1873. 208 s.
25. *Viroli Maurizio.* Mazzini, la religione della libertà // *La Stampa.* 2005. Aprile 22.
26. *Yanukovych Victor.* Ukraine Will Be a Bridge Between East and West // *The Wall Street Journal.* 2010. February 17th.

27. *Zanussi Krzysztof*. Prawda czy towar? // *Dziennikarski etos*. Olsztyn, 1996. S. 249–258.

GIUSEPPE MAZZINI'S VIEWS ON PERIODICAL PRESS IN THE LIGHT OF HIS DEONTOLOGICAL CONCEPTS

Iurii Melnyk

Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky str. 49, 79044, Lviv, Ukraine
Tel. office: (032) 239-47-75
E-mail: journft@franko.lviv.ua

This article analyses the research About the mission of periodical press by Giuseppe Mazzini (1836) and examines Mazzini's worldview reference points of journalistic activity, such as the presence of metaphysical aim, the sense of social responsibility, the rejection of situationality and destructive captiousness, the overcoming of discouragement, the quality rising of periodical press, etc. The author demonstrates topicality of a major part of deontological principles in Giuseppe Mazzini's theory of journalism and reasonability of their use at the present stage of journalistic process.

Key words: mission of press, spiritual service, duty, yellow press, democracy, infotainment, journalistic crisis, high-mindedness.

ВЗГЛЯДЫ ДЖУЗЕППЕ МАЦЦИНИ НА ПЕРИОДИЧЕСКУЮ ПЕЧАТЬ В СВЕТЕ ЕГО ДЕОНТОЛОГИЧЕСКИХ КОНЦЕПЦИЙ

Юрий Мельник

Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Генерала Чупрынки, 49, 79044, Львов, Украина
Тел. оф.: (032) 239-47-75
E-mail: journft@franko.lviv.ua

Проанализировано исследование Джузеппе Маццини “О миссии периодической прессы” (1836г.), рассмотрено такие мировоззренческо-ценностные ориентиры журналистской деятельности, выведенные в этом исследовании, как наличие метафизической цели, чувство ответственности перед читателями, отказ от ситуативности в суждениях и деструктивного критиканства, преодоление разочарования, поднятие качества периодической прессы и т. п. Показана актуальность большинства деонтологических принципов теории журналистики Джузеппе Маццини и целесообразность их применения на современном этапе журналистского процесса.

Ключевые слова: миссия прессы, духовное служение, долг, желтая пресса, демократия, инфотейнмент, журналистский кризис, идейность.

*Стаття надійшла до редколегії 20.09.2011
Прийнята до друку 06.11.2011*